

EMIL ȚÎRCOMNICU, ROMÂNIA

Keywords: ethnic communities, Balkan Peninsula, Macedo-Romanians, Megleno-Romanians, South Dobrogea – Cadrilater

Macedo – Romanians and Romania: Historic and Cultural Aspects

Summary

This article is devoted to a historical, cultural and political reconstruction of the intimate links between the leaders of the Romanian ethnic communities from Balkan Peninsula and Romanian elites. During history the Romanian Balkan elites often reported on the Valachian and Moldavian medieval states. After the political union of the two Romanian states (1859) many Romanian intellectuals began studying the Macedo-Romanians and Megleno-Romanians from the Balkan Peninsula. A special chapter in the modern history of the Romanian communities from the Balkan Peninsula was their partial colonisation in Romania's South Dobrogea-Cadrilater county during the inter-war period. This issue is still understudied from a sociological, demographic, and political point of view.

Aspecte istorice, sociale și culturale privind legătura macedoromânilor cu spațiul românesc

Etnonime

Denumirea de macedoromân este una științifică, adoptată în secolul al XIX-lea pentru populația din spațiul balcanic, care vorbea un dialect românesc. Aceștia se recunoșteau după etnonimele armân (tulpina grămosteană-pindeană), rrămân (tulpina fărșerotă), aromân după denumirea generică stabilită de savantul german Gustav Weigand la sfârșitul secolului al XIX-lea. Mai erau cunoscuți sub denumirea de vlahi, dată de slavi populației românești sud-dunărene, similară cu cea de valah, dată populației românești nord-dunărene, venită din celticul volcae. Populațiile alături de care au trăit în imperiul otoman le-au atribuit și alte nume: kutsovlah, însemnând vlahi șchiopi

(grecii), un nume de batjocură, ciobani și gogă (albanezii), țânțari-cincari (sârbii). Au apărut în literatura științifică străină de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, începutul secolului al XIX-lea sub numele de macedo-valahi. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea au fost numiți, în România, români aureliani (după numirea Daciei Aureliane de la sudul Dunării). Lumea științifică le-a spus macedoromâni, nume pe care aromânii, din partida pro-românească, și l-au însușit, fiind folosit și în literatura de specialitate. Uneori macedoromânii au fost numiți și macedoneni, termen impropriu deoarece în Macedonia istorică există un mozaic etnic iar apariția statului R. Macedonia a determinat numele de macedoneni pentru cetățenii acestui stat.

Între aromâni există și denumiri tribale, existând mai multe tulpini, luate după numele geografice ale satelor sau ținuturilor de unde provin: grămosteni (denumire venind de la satul Gramoste), fărșeroți (nume provenind probabil de la satul Frașari), moscopoleni (după orașul Moscopole), epiroți (după provincia Epir) ș.a.

Etnogeneză românească

Tratând succint etnogeneza românească precizăm că documentele istorice și studiile lingvis-

Aruncarea mărtișorului la gârlă; Foto: Anișoara Stegaru, Arhiva CCDJ

tice arată că aceasta s-a realizat pe un vast areal, la nord și la sud de Dunăre, în spațiul tracic romanizat. Romanizarea triburilor trace s-a produs ca urmare a cuceririlor romane care au început cu coasta dalmatină (229 î.Hr.), înfrângerea macedonenilor la Cynoccephalai (197 î.Hr.), supunerea bessilor din Rodopi (71 î.Hr.), înfrângerea tracilor sud-dunăreni de către împăratul roman Antonius (59 î.Hr.), transformarea Misiei în provincie romană (29 î.Hr.), cucerirea Dobrogei (50 d.Hr.), războaiele dacice (101 - 102, 105 - 106 d.Hr.). Stăpânirea romană în Dacia a durat până în anul 271, când a avut loc retragerea administrației în sudul Dunării, în fața înaintării goților. Latinizarea tracilor s-a realizat între sec. al II-lea î.Hr. și al IV-lea d.Hr., prin armată, administrație și biserică. Limba latină a fost recunoscută ca limbă de stat în Imperiul Roman de Răsărit până la venirea împăratului bizantin Phokas (602 - 610). În paralel a început introducerea limbii grecești de către împărații bizantini (sec. al IV-lea și al V-lea). Argument al faptului că limba străromână era vorbită încă în sec. al VI-lea stă celebrul îndemn adresat de un soldat bizantin către însoțitorii săi, în limba părintească, „retorna, retorna, fratre”, în anul 587 (Theophylact Simocattes, *Historia*); informația este repetată de Theophanus Confesor, în forma „torna, torna, fratre”. Evenimentul s-a petrecut la nord de munții Haemus (Balcani), în timpul împăratului Mauricius, la deplasarea armatei care trebuia să facă față invaziei avară. Ruperea continuității teritoriale, care a implicat izolarea în zonele muntoase a străromânilor, s-a produs în urma infiltrării slavilor în stânga Dunării (sec. al VII-lea și al VIII-lea). O parte a străromânilor a ajuns, cu timpul, prin dislocări și infiltrații, în Munții Pindului și în câmpiile Tesaliei, în locuri ocupate tot de populație străromână (este vorba de suprapunerea unor populații dislocate din sud peste un strat tot de populație de același caracter etnic). După mai multe secole se produce o a doua migrare a străromânilor care au intrat în legătură cu strămoșii aromânilor (se pot observa unele influențe reciproce) și treptat au ajuns în ținutul Meglen (în sec. al X-lea sau al XIII-lea), formând ceea ce numim comunitatea meglenoromânilor sau a vlašilor din Meglen.

Date istorice despre vlahii din Balcani

Există mai multe surse bibliografice privind apariția vlahilor în istorie: în sec. al VII-lea populații latinofone sunt împinse până la Salonic de către slavi, prezență atestată în *Miracula Sancti Demetri*; la mijlocul sec. al IX-lea, vlachorynchinii apar în însemnarea de la mănăstirea Kastamonitu; învățatul bizantin Kedrenos (sec. XII), povestește soarta pe care a avut-o David, un prinț bulgar, ucis de „niște vlahi călători”, la anul 976, între Castoria și Prespa, la locul numit „Stejarii-Frumoși”.

Răscoala vlahilor din anul 1066 ne este înfățișată de Kekaumenos, în lucrarea *Strategikon* (scrisă probabil între anii 1075 - 1078). Răsculații (muntenii, plugarii și orășenii) au dorit să fie conduși de protospătarul Niculiță, mergând deci să-i împărtășească nemulțumirile lor. Acesta a încercat să-i domolească, prilej cu care aflăm că obiceiul vlahilor munteni era să-și țină familiile din aprilie până în septembrie „pe munții cei mai înalți și locurile cele mai reci”.

Referitor la spațiul de proveniență al vlahilor, cronicarul bizantin Kekaumenos povestește de răspândire a acestora în Elada, pornind de la Dunăre și Sava, după înfrângerea lui Decebal de către Traian, în războaiele dacice. „Loviți cu război de către împăratul Traian și înfrânți deplin, au fost supuși de acesta, iar regele lor, numit Decebal, a fost ucis și capul i-a fost înfipt într-o sulită în mijlocul orașului romeilor. Căci aceștia sunt așa-numiții daci, ziși și besi. Și locuiau mai întâi lângă

râul Dunăre și Saos, râu pe care acum îl numim Sava, unde locuiesc mai de curând sârbii, în locuri întărite de natură și greu accesibile”.¹

Primele întemeieri statale românești (vlahe) au apărut în sudul Dunării: Imperiul Româno-Bulgar întemeiat de vlahii Petru și Asan (anul 1186), precum și ținuturile românești (un fel de voievodate sau cnezate), din secolele X-XIII: Vlahia Mare (Tesalia, Fotida, Pelasgiotida, Locrida), Vlahia Mică (Epir, Tesproția) și Vlahia Superioară (Dolopia).

Dintre cronicarii care au scris despre vlahi, în secolele XII-XIV, amintim: Ana Comnena – anul 1148 („cei ce duc o viață nomadă – pe aceștia limba populară îi numește vlahi”); Ioan Kinamos – anul 1180 („o mare mulțime de vlahi, despre care se spune că sunt colonii de demult ai celor din Italia”); Beniamin din Tudela – anul 1173 („Aici, e începutul Vlahiei, ai căror locuitori poartă numele de Vlahi. Asemenea căprioarelor de iuți la fugă ei se coboară în țara Grecilor ca să despoaie și să prade. Nimeni nu-i poate ataca prin războiu, nici un împărat nu-i poate supune. Datinele creștinești nu le păzesc și-și dau nume jidovești, din care pricină unii spun că sunt de neam evreesc și că pe Evrei îi cheamă frați ai lor și pe aceștia numai îi atacă, dar nu-i despoaie și nu-iucid ca bunăoară pe Greci și că în sfârșit viețuiesc fără legi”). Nichita Choniates – începutul sec. al XIII-lea („Marea Vlahie se numește cuprinsul muntos al Tesaliei”). Robert de Clary („Vlahia era o țară foarte puternică, închisă din toate părțile de munți și inaccesibilă pentru oricine.”). Laonic Chalcocondyl - anul 1470 („Cum și neamul care locuiește din Dacia până în Pind, care se întinde în Thessalia. Vlahi se numesc și unii și ceilalți. Și n-aș putea să explic și să spun care din aceștia la care au venit”; „Și cei din muntele Pind – vlahi îl locuiesc – care vorbesc aceeași limbă cu dacii și sunt asemenea cu dacii de la Istru”).²

Răspândirea macedoromânilor în sud-estul european. încercări de cultivare în limba națională

Arealul istoric în care aromânii sunt atestați de 1000 de ani îl reprezintă nordul Greciei cu munții Pind, câmpia Tesaliei, sudul Albaniei, actuala R. Macedonia, suprapunându-se oarecum Macedoniei istorice. În vremea imperiului Otoman au putut viețui național în cadrul unor căpitănatate semi-independente care anual aduceau un venit Sultanei valide (mama sultanului). Distrugerea centrelor comerciale aromânești s-a realizat în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, atunci când apar tendințe centrifuge în cadrul Imperiului otoman, producându-se exoduri masive, atât în cadrul imperiului, cât și la nivelul întregului sud-est european.

Deplasări de populații, uneori clanuri (fare) sau familii întregi (fălcări) au avut permanent loc datorită ocupațiilor tradiționale ale aromânilor: păstorit, meșteșuguri și negoț, dar și ca învățați, medici sau artiști. În acest fel, familii de aromâni au ajuns în spațiul nord-dunărean, în Moldova,

¹ Stelian Brezeanu, Gheorghe Zbucă, Români de la sud de Dunăre, Documente, Arhivele Naționale ale României, București, 1997, p. 106.

² Conform Stelian Brezeanu, Gheorghe Zbucă, op.cit., pp. 112-113, 127; George Murnu, Istoria românilor din Pind, Vlahia Mare 980-1259, București, 1913, p. 133-134; Ion Nistor, Originea Românilor din Balcani și Vlahiile din Tesalia și Epir, Imprimeria Națională, București, 1944, p. 28.

Transilvania și Țara Românească. Uneori au avut roluri importante în viața culturală, economică și politică românească, înrundindu-se cu familii de boieri și domnitori români sau fanarioți. Aceste familii, mai ales datorită asemănărilor lingvistice, în două generații s-au românizat, păstrând doar o amintire despre ascendența lor macedoromână.

Distrugerea metropolelor aromâne din sudul Albaniei (Moscopole, Linotope, Niculița) a dus la o emigrație masivă în țările Balcanice, Ungaria, Austria, Transilvania, Țările Române. Datorită abilităților deosebite în domeniul comercial aromânii au pătruns în societățile respective, ocupând funcții importante și fiind înnobilați. În Austro-Ungaria se formează o elită nobiliară: Dumba, Sina, Gojdu, Șaguna, Mocioni, Gabrovschi s.a.

Învățați de seamă, proveniți din Moscopole, încearcă, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, să promoveze cultura aromână, vorbind de legătura aromânilor cu populația românească din spațiul nord-dunărean. Protopopul Th. A. Cavaliotti scria, la 1770, *Vocabular în trei limbi (aromână, greacă și albaneză) - Πρωτοπειρία*, conținând liste cu 1070 de cuvinte și un abecedar latin. Lucrarea aceasta a avut o mare importanță, un exemplar ajungând, prin intermediul moscopoleanului Constantin Hagi Ceagani la Johannes Thunmann, care a tipărit din ea în *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*, I, Leipzig, 1774, p. 181-238. Preotul Daniil Moscopoleanu publica *Învățătura introducătoare (Εἰσαγωγική διδασχάλια Λεξιχὸν Τετράγλωσσον)*, la 1794 (Veneția), în patru limbi (greacă, albaneză, bulgară și aromână), cu scopul ca fiecare popor să-și însușească limba greacă. Daniil era un partizan al grecizării, îndemnând pe aromâni să se lepede de limba maternă și să învețe grecește. Constantin Ucuta Moscopoleanu, născut la Moscopole, preot ortodox în Posen (Prusia), edita la 1797, cu sprijinul marchizilor Puliu, *Noua Pedagogie (Νέα Παιδαγωγία)*, primul abecedar în limba aromână, îndemnând în schimb la învățarea limbii materne. Gheorghe Roja (n. 1786, Bitolia, m. 1847) publica *Cercetări despre Românii de peste Dunăre (Untersuchungen über die Romanier oder sogenannten Wlachen, welche jenseits der Donau wohnen)* – o primă istorie a aromânilor în limba greacă, Pesta, anul 1808 (tradusă de Sergiu Hagiadi în românește la 1867, Craiova), și *Măestria Ghiuvăsirii românești cu litere latinești, care sunt literile Românilor ceale vechi*, Buda, anul 1809. Neofit Duca, și el aromân, fost profesor și director la Academia Greacă din București, unde a fost chemat de Caragea-Vodă, mai apoi gonit pentru teoriile sale, în prefața la o lucrare apărută în anul 1810, milita pentru asimilarea lingvistică a aromânilor. Este unul dintre cei mai înverșunați susținători ai panelenismului, iar scrierea sa reprezenta o reacție la încăpățânarea aromânilor de a-și vorbi limba, precum și de a se numi urmași ai romanilor. Acuzațiilor aduse le răspundea magistral Mihai C. Boiagi (n. 1780 la Buda, m. 1842 în Italia), aromân, profesor la școala greacă din Viena, prin *Gramatica* (1813), carte scrisă în limbile greacă și germană, pentru care a fost excomunicat de către Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol.

Macedoromânii din austro-ungaria

La 1815 s-a înființat „Societatea Culturală a femeilor române” din Buda-Pesta, cu scopul de a deschide o școală românească în Macedonia. Președintele acestei societăți au fost Elena Grabovski, Maria Rózsa, Maria Nikolics. „Toate aceste societate erau Românce macedonene și credem de datorie a releva frumoasa lor contribuție la opera cea mare a Românismului. Nu e mai puțin adevărat că în timpurile acelea s-a născut aci un puternic curent național care, prin tipărituri pe de o parte, iar pe de alta prin călătoriile ce boierii și negustorii țărilor românesci făceau în capitala Ungariei, a contribuit în mare măsură la redeșteptarea neamului românesc.”³

Un anume George Munteanu (Montan) tipărea la 1819 o broșură de VIII+29 pagini, intitulată *Scurtă istorie a națiunii române din Dacia și Macedonia* (Kurzgefasste Geschichte der Wlachischen Nation in Dacien und Macedonien).

Lupta națională a macedoromânilor din Buda și Viena a început la sfârșitul secolului al XVIII-lea. La 18 aprilie 1788, 125 familii aromânești și grecești încercau să iasă de sub jurisdicția episcopului ortodox sârb din Buda și să construiască o biserică greco-valahă. Ele semnau actul de constituire a comunității „Graeco-Valachica communitas Pesthiensis”, din care se reflectă existența conștiinței naționale aromâne la semnatarii macedoromâni, cerând desfășurarea slujbei și în dialectul aromân. Biserica cu hramul Adormirii Maicii Domnului (piața Petofi) s-a construit, cu fonduri grecești și aromânești (în mare parte pe cheltuiala aromânului Gheorghe N. Maciu, Gopeșean), pe un teren dăruit de Dimitrie Arghir, moscopolean, în anii 1791-1801, fiind hirotoniți doi preoți: unul grec și altul valah-macedonean („voința noastră este, ca în tot timpul să avem doi preoți: unul grecesc, altul macedo-valah spre înlesnirea și îndestulirea ambelor națiuni, ca atât noi cât și copiii copiilor noștri să trăiască în pace și liniște, fără discordie, ca două suflete într-un corp”).⁴ Au apărut disensiuni între cele două comunități, grecii dorind schimbarea numelui și slujirea să se facă doar în limba greacă. În anul 1888 grecii reușeau, în urma unui proces, să îndeparteze pe români din parohie. Românii au construit o capelă la anul 1900. Aceleași probleme, în principal ivite de la limba de predare, au apărut și la școala greco-valahă din Buda.

Numeroase familii de negustori aromâni se aflau în cele două centre ale Ungariei, Buda și Pesta, aducându-și o contribuție însemnată la renașterea națională românească din Imperiul Austro-Ungar. Th. Capidan spunea, pe bună dreptate, că: „Rolul pe care familiile macedoromâne l-au jucat în provinciile de sub stăpânirea maghiară locuite de Români, din nenorocire, nu este încă bine studiat. Atâta se știe numai că ele venind în atingere cu elementul românesc din acele părți, imediat s-au înfrățit cu el, luând parte activă la toate frământările lui naționale și dându-i o seamă de bărbați care, prin genialitatea și patriotismul lor, au scris cea mai frumoasă pagină din istoria renașterii poporului român de peste munți. Din felul cum acești Români s-au comportat în provinciile

³ O. Lugoșianu, Societatea femeilor române din anul 1815, în Revista Nouă, nr. 7, 1894, p. 281.

⁴ Theodor Capidan, Macedonenii din Principatele Române, Transilvania și Ungaria, în Calendarul românilor de pretutindeni, 1944, pp. 89-103.

românești în Ungaria, rezultă că acolo unde, în înstrăinarea lor, dădeau de un mediu românesc, ei reveneau repede la conștiința națională, identificându-se cu aspirațiile Românilor; acolo însă unde acest mediu lipsea, ei se pierdeau, prin încuscrire, în mijlocul străinilor cu care trăiau.” Și mai departe, Capidan, referindu-se la rolul lui Emanoil Gojdu, scria că acesta a fost „cel mai mare everghet al Românilor, care și-a lăsat averea în folosul culturii naționale. Nu există un alt fiu al neamului care, după ce a agonisit prin muncă cinstită o avere atât de mare, să o lase toată pentru ajutorarea studenților lipsiți și cultura poporului român, eternizându-și în modul acesta pururea numele în sânul națiunii sale.”⁵ Dar cel mai renumit descendent al unei familii moscopolene din Ungaria a fost Andrei Șaguna, mitropolitul românilor din Transilvania. Rolul capital pe care Șaguna l-a jucat în istoria Transilvaniei l-a determinat pe Sterie Diamandi să spună, cu gândul la Moscopole: „La temelia dezrobirii Ardealului stă jertfa celui mai însemnat centru de cultură și civilizație aromânească.”⁶

Reprezentanții școlii latiniste au relatat despre existența aromânilor din imperiul turcesc. Gh. Șincai în *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae* (1780), Samuil Micu în *Scurtă cunoștință a istoriei românilor* (1792), Eftimie Murgu, *Combaterea disertației* (1830).

Macedoromânii și statul român

După revoluția de la 1848, o parte a revoluționarilor s-a refugiat în Imperiul otoman unde a luat contact cu aromânii. După unirea de la 1859 și realizarea României, elita politică pașoptistă a ocupat scaunele ministeriale. Acești părinți fondatori ai României moderne, au fost favorabili ajutorării românilor transdanubieni: Mihail Kogălniceanu, Take Ionescu, V.A. Urechia, Dimitrie Bolintineanu, Ion Ghica, mitropolitul Calinic, gen. Christian Tell, Ion Ionescu de la Brad. La 1860 s-a înființat la București comitetul Macedo-Român, care avea drept scop redeșteptarea națională a românilor din Balcani. Membrii fondatori, majoritatea aromâni, întemeietorii curentului național de salvare culturală a macedoromânilor din Balcani, au fost: Dimitrie Cozacovici, Costache și Iordache Goga, Zisu Sideri, Mihail Niculescu, Toma Tricopol. În 1863 au intrat în comitet și Chr. Tell, Cezar Bolliac, C.A. Rosetti.

La 1864, Dimitrie Atanasescu, cu finanțarea statului român, a deschis prima școală românească în Târnovo, Macedonia, iar în 1865 Arh. Averchie a adus primii copii aromâni la studii în București, la școla de la mănăstirea Sfinții Apostoli.

Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol și clerul grec nu au privit favorabil încercarea de redeșteptare națională a aromânilor, astfel că s-a încercat, prin diverse mijloace, oprirea acesteia.

Din rândul aromânilor s-a ivit însă o personalitate care a marcat vreme de 40 de ani mișcarea culturală aromână: Apostol Mărgărit. Ajuns în conflict cu clerul grec, învățătorul Apostol Mărgărit a militat pentru deschiderea de școli românești în Balcani. A devenit inspector școlar pentru Macedonia, sub inspectoratul său înființându-se, până la 1900, peste 100 de școli românești finanțate de statul român.

⁵ Idem, pp. 99, 103.

⁶ Sterie Diamandi, *Oameni și aspecte din istoria aromânilor*, București, Editura Cugetarea, 1940, p. 151.

La 5 septembrie 1878, marele vizir Savfet Paşa dădea un ordin viziral în care se prevedea libera exercitare a învăţământului şi culturii în limba română în Imperiul Otoman.

La 1879 Comitetul Macedo-Român s-a transformat în Societatea de Cultură Macedo-Română, recunoscută de guvernul român la 1880. Din această societate făceau parte personalităţile vremii: Dimitrie Ghica, Ion Ghica, D. Brătianu, C.A. Rosetti, Ion Câmpineanu, Chr. Tell, D.A. Sturdza, Titu Maiorescu, Vasile Alecsandri, Iacob Negruzzi, Ioan Caragiani.

Diplomaţia română a determinat, la 9 mai 1905, pe sultanul Abdul Hamid al II-lea, să recunoască oficial drepturile românilor (valahilor) din Imperiul Otoman printr-o iradea imperială. Macedoromânii s-au confruntat, în schimb, cu teroarea antartţilor greci care au trecut la asasinat, peste 400 de macedoromâni cazând victime, ceea ce a dus la întreruperea relaţiilor diplomatice între Grecia şi România.

Revoluţia Junilor turci care s-a produs mai ales în spaţiul macedonean şi care a avut ca principal obiectiv restabilirea Constituţiei din 1876 şi occidentalizarea societăţii otomane a adus macedoromânii din imperiu o perioadă de libertate în organizarea socială şi comunitară pe baze naţionale. Aromânii au avut doi reprezentanţi în parlamentul otoman: deputatul Filip Mişa şi senatorul, mai apoi ministrul Nicolae Batzaria.

Războaiele balcanice au dat însă o lovitură de graţie macedoromânii, teritoriul locuit compact de aceştia fiind împărţit, la Pacea de la Bucureşti din 1913, între Grecia, Bulgaria, Regatul Sârbo-Croato-Sloven şi Albania.

Colonizarea macedoromânii în Dobrogea de sud – Cadrilater (1925-1940)

Există trei materiale de referinţă, scrise de fruntaşi macedoromâni, privind colonizarea Cadrilaterului. Steriu Hagigogu, publica în anul 1927, un mic studiu de 40 de pagini, intitulat *Emigrarea aromânii şi colonizarea Cadrilaterului*, care avea probabil rolul de a populariza în rândul societăţii româneşti cauza macedoromânii. Vasile Th. Muşi, publica în anul 1935 un amplu material de 153 de pagini, numit *Un deceniu de colonizare în Dobrogea-Nouă*. La rândul său, profesorul Constantin Noe, unul dintre meglenoromânii care şi-a asumat rolul colonizării în Cadrilater a macedoromânii confrunţaţi cu greutăţi deosebite în Grecia interbelică, a făcut un rezumat, în revista „Sociologie Românească”, 1938, de 60 de pagini, al acţiunilor întreprinse în această direcţie de macedoromânii aflaţi în ţară şi de cei care doreau să emigreze.

Tratatele privind schimburile de populaţie cu scopul uniformizării etnice s-au încheiat între statele balcanice după Pacea de la Bucureşti. Primul tratat s-a realizat între Turcia şi Bulgaria (29 septembrie 1913). Se prevedea schimbul de populaţie de la graniţe pe o adâncime de 15 km de o parte şi de alta. Convenţia de la Neuilly (27 noiembrie 1919) dintre Bulgaria şi Grecia ducea la un schimb de 50.000 de greci cu 70.000 de bulgari, mai ales datorită faptului că Bulgaria a pierdut ieşirea la Marea Egee în favoarea Greciei. Importante nuclee de populaţie bulgară au rămas însă în afara Bulgariei. Bulgaria revendica atât Macedonia, considerând că este locuită de bulgari, întreaga Dobrogea şi ţinuturi din Serbia şi Tracia Egeeană.

Convenţia de la Lausanne (20 ianuarie 1923) a adoptat principiul schimbului de populaţie pentru omogenizarea etnică în interiorul graniţelor, principiu discutabil datorită încălcării

prevederilor dreptului internațional privind libertatea și drepturile ființei umane. Acest aranjament a fost propus de premierul grec E. Venizelos. Schimbul de populație dintre Turcia și Grecia a avut consecințe din cele mai importante asupra macedoromânilor din Grecia. Această țară a primit aproximativ 1.500.000 de etnici greci din Turcia, din Grecia plecând aproximativ 600.000 de turci. O parte importantă dintre grecii veniți a fost instalată în Macedonia și Tracia, măbind astfel brusc densitatea locuirii în aceste zone. Presiunea demografică a avut consecințe negative din punct de vedere economic și social asupra populației aromâne. Grecii aduși în Grecia au fost împroprietăriți, lipsind astfel pe păstorii aromâni de pășunile absolut necesare traiului lor. În același timp, negustorii aromâni își vedeau afacerile ruinate și rosturile lor, în Grecia, puse sub semnul neprevăzutului.

Migrația pe considerente naționale nu era nouă. Ea reprezenta o tendință generală balcanică pentru rezolvarea problemelor de natură etnică, lăsate de prăbușirea Imperiului Otoman și reconfigurarea teritoriilor statelor balcanice. Astfel de emigrări în masă, cu motivații diverse, s-au produs și după cel de-al doilea război mondial, în spațiul european.

Cauza emigrării, Steriu T. Hagigogu o înfățișează astfel: „Situția se agrava mereu. Îngrijorarea se întindea. Cei care trecuseră prin atâtea încercări fără să se clinească, care atunci păstrau credința în zile mai bune, văzură acum că orizontul se întunecă fără nădejde de luminare. Fiecare se întreba: - Ce vom face? Aromânii asistaseră acum la venirea grecilor în Grecia, la plecarea turcilor în Turcia - vedeau de la o vreme cum și bulgarii, covârșiți și izbiți de refugiați, se îndreptau în mase mari înspre Bulgaria. Erau și triste aceste scene uneori, erau până la urmă și odihnitoare. În definitiv, fiecare țară își strângea fiii la sânul ei - se sfășiau luptele sterile. Din ce în ce își făcea drum gândul: și noi vom face ca ei - și noi ne vom duce în „țara noastră”. Din ce în ce ideea prindea, fiecare vedea că nu mai e altă scăpare.”⁷ Și Vasile Muși scria: „Odată pusă întrebarea, inima și sufletul lor au și ales drumul de urmat, singurul drum care simțeau că-i va duce la limanul mântuirii. Era drumul reînțoarcerii lor la sânul Patriei mume, de la care au fost smulși de vitregia soartei, din timpuri imemorabile. Astfel, ideea emigrării lor în Țară încolțește. Farmecul acestei idei, fluid magnetic cu rezonanțe ancestrale, era irezistibil. La un moment dat, întregul românism din Macedonia a fost cuprins de o sfântă beție. Acest reviriment năprasnic venea într-o perioadă de profundă depresiune. Când se vedeau mai cumplit loviți de soartă, naufragiați fără speranță, ideea revenirii în Țară i-a făcut să întrezărescă marea înălțare a ființei lor etnice. Aveau în față viziunea clară a viitorului lor pe care îl simțeau îmbinat indisolubil cu viitorul întregului neam românesc. Cu o frenetică înviorare de suflet, bătrâni și tineri, femei și copii, nu aveau alt subiect de discuție decât emigrarea și iarăși emigrarea.”⁸

Întâmpinări prin scrisori din partea unor comitete de aromâni din Grecia s-au realizat încă din anul 1922, dar necoordonat și sporadic. Problema emigrării aromânilor spre țara lor, România, a fost pusă în dezbatere pentru prima oară în cadrul congresului național desfășurat în noiembrie 1924 în Veria (Grecia). Constantin Noe scria că acest moment a fost hotărâtor pentru ca macedoromânii din țară să treacă la acțiune în vederea sensibilizării factorilor politici români privind luarea unei decizii favorabile colonizării Cadrilaterului. În toamna anului 1924, unul din principalii delegați pentru emigrarea aromânilor, Steriu Hagigogu, se prezenta la ministrul agriculturii din

⁷ Steriu T. Hagigogu, Emigrarea aromânilor și colonizarea Cadrilaterului, 1927, retipărit în lucrarea „Colonizarea macedoromânilor în Cadrilater”, Editura Etnologică, 2005, p. 13.

⁸ Vasile Muși, Un deceniu de colonizare în Dobrogea-Nouă, 1935, retipărit în lucrarea „Colonizarea macedoromânilor în Cadrilater”, Editura Etnologică, 2005, p. 94.

România, Al. Constantinescu, cu care a discutat problema colonizării în țară a macedoromânilor. Fiul lui Toli Hagigogu, conducător al districtului Veria, în memoriul din 20 octombrie 1924, adresat ministrului român, aprecia că vorbește în numele „poporului român din Macedonia”. Cauzele care conduceau la emigrare erau văzute în permanentele șicane de natură națională avute cu autoritățile grecești, situația precară națională și economică la care a fost împins prin emigrarea turco-greacă elementul aromânesc ș.a. Se cerea mutarea aromânilor în Dobrogea.

Apelurile nu au fost primite favorabil de către factorii politici români. A trecut mai mult de un an până ce, la 20 iulie 1924, au sosit la București cei doi fii ai învățătorului Christu Noe din com. Ludzini, regiunea Meglenia, care au înfățișat situația disperată în care se aflau românii macedoneni. A venit apoi și Tuși Prondi, delegatul meglenoromânilor din Oșani, Lundzini și Cupa.

Ca răspuns la dese solicitări din partea aromânilor, la București, în casa lui Constantin Noe, s-a constituit un comitet (3 ianuarie 1925) care urma să trateze cu autoritățile statului român chestiunea colonizării. Comitetul a luat imediat contact cu fruntașii Partidului Liberal, aflat la putere, pentru realizarea scopului propus. În luna februarie soseau la București și numeroși delegați aromâni din Grecia: „Din regiunea Meglenia: Comuna Livezi, reprezentată prin Iancu Cepi; comunele Lundzini, Oșani și Cupa, neputând trimite delegați, au rugat să-i reprezinte pe prof. Const. Noe și Hr. Iuffu. Regiunea Veria, reprezentată prin Sterie Hagigogu. Regiunea Vodena: comuna Gramaticova, prin George Celea, George Cușa, Dumitru Cușa, Tacu Celea; comuna Cândrova, prin Nicu Zdru; comuna Paticina, prin Gheorghe Popescu; comuna Vodena, prin Dumitru Cașara și M. Bajdechi. Regiunea Caterina: Comuna Caterina, prin George Colimitra și Nicola Puiu; comuna Kitros, prin Stere Buciumană și Mihali Guli.”⁹

Delegația macedoromânilor a mers în audiență la Guvernul României, unde a primit un răspuns favorabil pentru colonizare. Dorindu-se o cât mai grabnică emigrare și cum situația trena din punctul de vedere al delegației, s-a făcut un nou memoriu către ministrul Agriculturii, Al. Constantinescu, care se exprimase categoric în acordarea sprijinului său pentru aromâni. La scrisoarea din 20 octombrie 1924, adresată de Sterie Hagigogu, Al. Constantinescu răspunsese astfel: „De când ați fost împărțiți între patru state, am știut că sunteți pierduți. Să salvăm acum ce mai putem salva. Cadrilaterul are nevoie de voi. Scrie din partea mea aromânilor să trimită delegați să ia contact cu guvernul, căci toți le vom da concursul.”¹⁰

Charta de bază a colonizării Cadrilaterului cu români macedoneni, a fost referatul înaintat de Al. Constantinescu către Consiliul de Miniștri, semnat în Jurnalul cu nr. 1698 din 13 iunie 1925.

“Domnilor Miniștri,

Statul posedă actualmente în Dobrogea Nouă suprafața de 41103 ha, repartizată pe ambele județe. Pentru acoperirea acestei suprafețe, aflată disponibilă asupra Statului, avem cereri din partea locuitorilor din Vechiul Regat cu drepturi stabilite la împroprietărire și cari nu au putut fi satisfăcuți în comunele lor; de asemenea, avem cereri și din partea românilor macedoneni imigrați în Țară.

Subsemnatul, având în vedere dispozițiunile Legii Agrare, cum și art. 129 din legea pentru organizarea Dobrogei Nouă, propun:

Pe proprietățile Statului din Dobrogea Nouă, arătate mai sus, se se facă colonizări, pe jumătate

⁹ C. Noe, Colonizarea Cadrilaterului, în revista Sociologie Românească, 1938, nr. 4-6, retipărită în lucrarea „Colonizarea macedoromânilor în Cadrilater”, Editura Etnologică, 2005, p. 47.

¹⁰ St. Hagigogu, op.cit., p. 15.

suprafață cu locuitorii îndreptățiți la împroprietări din Vechiul Regat, iar cealaltă jumătate de suprafață să se dea în folosința românilor macedoneni, imigrați, conform tablourilor ce se vor aproba de noi.

Românii macedoneni să intre în prevederile art. 129 din Legea Dobrogei Nouă după ce-și vor dobândi cetățenia română.

Mărimea lotului să fie de 15 ha pentru cei ce se vor așeza în regiunile de frontieră și 10 ha pentru cei din interiorul județelor, plus câte 50 arii izlaz și 2000 mp loc de casă pentru fiecare colonist. În aceleași condițiuni să se atribuie pământ familiilor din Vechiul Regat, care se găsesc astăzi stabilite în vederea colonizării, în unul din județele Dobrogei Nouă.

De asemenea propun să se dea aceeași întrebuițare și terenului ce va intra în patrimoniul Statului potrivit legii agrare a Vechiului Regat și a dispozițiilor legii pentru organizarea Dobrogei Nouă. Dacă d-voastră împărtășiți modul nostru de a vedea, vă rugăm să binevoiți a aproba cele de mai sus și a semna alăturatul proiect de jurnal. (ss) Al. Constantinescu

Jurnal Nr. 1698

Consiliul de Miniștri, în ședința de la 13 iunie, luând în deliberare referatul d-lui ministru al agriculturii și domeniilor cu nr. 19772 din 13 iunie 1925, privitor la colonizări, având în vedere dispozițiile legii agrare pentru Vechiul Regat, precum și art. 129 din legea pentru organizarea Dobrogei Nouă,

Decidem: Se aprobă propunerile făcute prin suszsisul referat și însărcinăm pe d-l ministru al agriculturii cu aducerea lor la îndeplinire.”¹¹

Un pasaj extrem de important era: „Românii macedoneni să intre în prevederile art. 129 din Legea Dobrogei Nouă după ce-și vor dobândi cetățenia română”. Se puncta astfel că este vorba de „români macedoneni” care trebuiau să primească cetățenia română în concordanță cu legea naturalizării din 24 februarie 1924. Principalele articole din această lege, privitoare la naturalizare erau: „art. 10. Românii de origine supuși unui stat străin, indiferent de locul nașterii lor, lepădându-se de supușenia străină, pot dobândi naționalitatea română fără a mai îndeplini condițiile cerute la nr. 3, 5, 6 din art. 7. (acestea se refereau la obligativitatea de a fi locuit 10 ani, neîntrerupt, pe teritoriul țării; să aibă mijloace suficiente să-și întrețină familia; să piardă naționalitatea străină prin efectul dobândirii naționalității române)... Art. 21. Declarația de manifestare a voinței de naturalizare și de lepădare de cetățenia străină se va face în formă autentică. Tot astfel se va face și declarația de opțiune privitoare la naționalitate. Art 22. ... cererile românilor de origine se vor publica numai în Monitorul Oficial, din oficiu și aceasta numai în mod gratuit; de asemenea și jurnalul Consiliului de Miniștri pentru acordarea naturalizării... Art. 27. Sub sancțiunea pierderii beneficiului jurnalului de naturalizare, solicitantul este obligat ca, în termen de 30 de zile libere de la invitația Ministerului de Justiție și după plata taxelor legale să presteze înaintea delegatului Ministerului de Justiție jurământul în formula următoare: Pe onoare și conștiință, jur credință M.S. Regelui României și Dinastiei, Constituției și legilor țării, drepturilor și intereselor naționale ale poporului român. Art. 28. Naturalizarea se constată prin jurnalul de naturalizare publicat în Monitor și prin diploma de încetățenire ce se eliberează celui în drept de Ministerul Justiției... Art. 34. Soția profită de naturalizarea soțului, afară numai dacă dânsa, printr-o declarație autentică, renunță la naționalitatea

¹¹ Idem, 53-54.

română, pentru a-și conserva naționalitatea dobândită prin căsătorie sau aceea pe care și-a rezervat-o cu ocazia căsătoriei, în forma arătată la art. 40. De asemenea și copiii mai mici de 21 de ani profită de naturalizarea tatălui lor. Art. 35. Copiii deveniți cetățeni români în condițiile art. 34, pot în termen de un an de la împlinirea vârstei de 21 de ani să renunțe la naționalitatea română, printr-o declarație făcută în formă autentică și adresată în țară Ministerului de Justiție, iar în străinătate legațiilor sau consulatelor române.”¹²

Garantul românității coloniștilor veniți în Cadrilater a fost Societatea de Cultură Macedo-Română care, în acest scop, elibera diplome privind naționalitatea română a acestora.

Acestea sunt principalele momente, desfășurate între anii 1923-1925, privind solicitările și aprobările pentru colonizarea macedoromânilor în Cadrilater.

În lunile iulie-septembrie 1925, delegatul Societății Macedo-Române, Demetru Kehaia, s-a deplasat în regiunile din Grecia pentru a organiza primele contingente de aromâni pentru emigrare. Au avut loc și contacte cu oficiali de la Atena, care erau astfel înștiințați de intențiile aromânilor și de consimțământul guvernului român. Serviciul Maritim Român era solicitat să realizeze, contra cost, transportul coloniștilor la Constanța. Primul transport pe mare, cu 200 de

Pomul la panaghie; Foto: Anișoara Stegaru, Arhiva CCDJ

¹² Ioan Scurtu, Liviu Bouar (coord.), *Minoritățile naționale din România 1918-1925*, Arhivele Naționale ale României, București, 1995, pp. 665-669.

familii, a fost făcut cu vaporul Iași, care a ajuns la Constanța la 26 octombrie 1925, în ziua de Sf. Dumitru. Dar înaintea acestui transport, din luna august, grupuri de macedoromâni au venit din com. Pleasa, din sudul Albaniei (fărșeroți plisoț). Aceștia au întemeiat satul Frașari, din Durostor. Alte grupuri de macedoromâni, refugiați în țară din timpul războaielor balcanice, s-au transferat în com. Cocina. De asemenea, au început să vină în România grupuri de aromâni din Bulgaria și Regatul Sârbo-Croato-Sloven, împinși de situația economică precară din aceste state.

În decembrie 1925 s-a ținut la Veria al doilea congres al aromânilor privind emigrarea unde toți delegații s-au pronunțat unanim în favoarea acesteia.

Colonizările masive s-au produs până în anul 1933. Din acest an, până în 1938, deplasările s-au rărit și s-au efectuat doar cu aprobări speciale. Până la începutul anului 1932, în cele două județe, au venit 13669 de familii, 9013 din Regat și 4946 din Balcani. La 1938, C. Noe dădea cifra de 17654 familii. Socotind 5 persoane în medie la o familie, numărul total era de 88270 suflete colonizate în Cadrilater (regățeni și macedoromâni), aproximativ 25000 macedoromâni. Vasile Muși, în 1935, dădea numărul de 18965 familii, 12412 familii din Vechiul Regat, Banat și Ardeal, iar 6553 familii din Macedonia, dar socotea 4 membri pe familie, ajungând la 75860 de coloniști, dintre care 26212 macedoromâni.

Recensământul din anul 1930 ne arată situația numerică a naționalităților din Durostor: la un total de 211.433 locuitori, 41.690 erau români, 71.503 bulgari și 94.134 turco-tătari (aceștia din urmă și-au exprimat dorința să trăiască sub administrație românească). În Caliacra: la un total de 166.911 locuitori, 38.049 erau români, 70.900 bulgari și 50.525 turco-tătari. Procentual, în Cadrilater, românii reprezentau 21,1 %, bulgarii 37,6 % și turco-tătarii 38,2 %. Românii și turco-tătarii reprezentau împreună aproape 60 % din populație.¹³

În urma evacuării Basarabiei și a Bucovinei de Nord (iunie 1940) la presiunea sovietică, urmată de răpirea Ardealului de Nord prin Dictatul de la Viena (30 august 1940), Bulgaria revizionistă a pretins Cadrilaterul. În fapt, Hitler ceruse statului român să ajungă la o înțelegere diplomatică atât cu Bulgaria cât și cu Ungaria, în nici un caz doar cu una dintre ele. În acest fel statul român a fost presat să cedeze Bulgariei sudul Dobrogei, Cadrilaterul. Statul român, probabil temându-se de revendicarea și nordului Dobrogei, a cerut în mod expres să se procedeze la un schimb obligatoriu de populație, din Dobrogea de Nord plecând 50.000 de bulgari, în locul lor venind 118.000 de români din sud.

La 7 septembrie 1940, prin Tratatul de la Craiova, România a fost nevoită să cedeze Bulgariei Cadrilaterul (jud. Caliacra și Durostor), convenindu-se schimbul etnic de populație între „resortisanți români de origine etnică bulgară” din nordul Dobrogei (jud. Tulcea și Constanța) și „resortisanți de origine etnică română” din Cadrilater. Cetățenii români de origine etnică turcă au rămas în Cadrilater devenind cetățeni bulgari sau au emigrat în Turcia. Schimbul de populație româno-bulgar a dus la situații tragice când membrii aceleiași familii au fost nevoiți să se despartă pe motiv etnic, apărând drame în familiile mixte, practic emigrări forțate.

Dacă ar fi să analizăm cauzele emigrării macedoromânilor, acestea au fost diverse. Noi am putea enumera: șovinismul statelor balcanice; eșecul politicii culturale a statului român în Balcani produs de căderea Imperiului Otoman; distrugerea comunelor macedoromâne provocată de război; sărăcirea datorată războiului și refugiaților greci; aura de stat învingător al Regatului Român

¹³ Ioan Scurtu, Ioan Dordea (coord.), *Minoritățile naționale din România 1925-1931*, Arhivele Naționale ale României, București, 1996, p. 464.

(România Mare), care și-a dublat teritoriul la 1918; fenomenul imitației produs de deplasarea unor grupe mari de oameni în patriile-mamă; influența culturală românească produsă în școlile și liceele românești din Balcani ș.a. Au venit atât macedoromâni din orașele și comunele înfloritoare, cât și păstori din vârfurile munților.

Luând ca reper numărul de 5000 familii colonizate și considerând în medie 5 membri pentru o familie, avem numărul de peste 25000 de coloniști macedoromâni. La aceștia adăugăm un număr de 5000 de macedoromâni care, presupunem noi, se aflau înainte de 1920 în țară. Sporul populației României, din 1948 până în anul 2000, de aproximativ 40 %, ne face să credem că există astăzi, în România, aproximativ 50000 de persoane de sorgintă macedoromână, la care se adaugă un număr apreciabil (probabil 40000-50000) provenind din familii mixte aromân-dacoromân, meglenoromân-dacoromân, la a doua sau a treia generație sau având ascendență aromână. Așadar, prezența în România a acestor români de origine sud-dunăreană, se justifică prin asumarea românității strămoșilor lor. Colonizarea în România s-a realizat tocmai în scopul salvării acestei populații de la asimilarea la care era supusă în teritoriile de baștină și pentru păstrarea caracteristicilor culturale specifice.

Bibliografie:

- Brezeanu, Stelian, Zbucnea, Gheorghe, *Românii de la sud de Dunăre, Documente*, București, Arhivele Naționale ale României, 1997
- Murnu, George, *Istoria românilor din Pind, Vlahia Mare 980-1259*, București, 1913
- Nistor, Ion, *Originea Românilor din Balcani și Vlahiile din Tesalia și Epir*, București, Imprimeria Națională, 1944
- Lugoșianu, O., *Societatea femeilor române din anul 1815*, în *Revista Nouă*, nr. 7, 1894
- Capidan, Theodor, *Macedonenii din Principatele Române, Transilvania și Ungaria*, în *Calendarul românilor de pretutindeni*, 1944, pp. 89-103.
- Diamandi, Sterie, *Oameni și aspecte din istoria aromânilor*, București, Editura Cugetarea, 1940
- Hagigogu, Steriu T., *Emigrarea aromânilor și colonizarea Cadrilaterului*, 1927
- Muși, Vasile, *Un deceniu de colonizare în Dobrogea-Nouă*, 1935
- Noe, C., *Colonizarea Cadrilaterului*, în *Sociologie Românească*, 1938, nr. 4-6. p. 119-153
- Hagigogu, Steriu, Muși, Vasile, Noe, C., „Colonizarea macedoromânilor în Cadrilater”, București, Editura Etnologică, 2005
- Scurtu, Ioan, Bouar, Liviu (coord.), *Minoritățile naționale din România 1918-1925*, București, Arhivele Naționale ale României, 1995
- Scurtu, Ioan, Dordea, Ioan (coord.), *Minoritățile naționale din România 1925-1931*, București, Arhivele Naționale ale României, 1996